Dr hab. Krzysztof Wach, Prof. nadzw. UEK
Doktor habilitowany nauk ekonomicznych w zakresie **ekonomii**
Doktor nauk ekonomicznych w zakresie **nauk o zarządzaniu**
Profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Handlu Zagranicznego
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Kraków, dn. 15 kwietnia 2019 r.

UNIWERSYTET GDAŃSKI
RPW/18347/2019 N
Data: 2019-04-18

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr. Adewale Otukoya

pt. **„The Role of Entrepreneurship in the Economic Development of Nigeria"**

napisanej pod kierunkiem prof. UG, dr. hab. Anny Marii Nikodemskiej-Wołowik przy współudziale promotora pomocniczego dr. Tomasza Bielińskiego na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego w dyscyplinie ekonomia

(**wersja oryginalna recenzji została sporządzona w języku polskim**)

1. OCENA OGÓLNA

Podstawą sporządzenia recenzji jest w zakresie formalnym Uchwała Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 28 marca 2019 roku oraz informujące mnie o tym pismo Dziekana Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego Pani prof. UG, dr hab. Moniki Bąk, a w zakresie merytorycznym ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

Recenzowaną rozprawę doktorską pt. „The Role of Entrepreneurship in the Economic Development of Nigeria" (*Rola przedsiębiorczości w rozwoju gospodarczym Nigerii*) należy ocenić pozytywnie. W pracy dokonano właściwego przeglądu literatury, a także dokonano analizy źródeł wtórnych oraz – co najważniejsze – przeprowadzono własne badania

pierwotne stanowiące pewien wkład w rozwój dyscypliny. Przedłożona mi do recenzji dysertacja doktorska przygotowana przez Pana mgr. Adewele Otukoya jest opracowaniem, które w mojej opinii należy ocenić pozytywnie.

Ocena merytoryczna dysertacji doktorskiej została sporządzona z uwzględnieniem sześciu kryteriów, tj.:

1) znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie,
2) zastosowana metodyka badawcza,
3) wykorzystana literatura przedmiotu,
4) struktura pracy,
5) szczegółowa ocena poszczególnych części rozprawy,
6) język i formalna strona rozprawy.

2. OCENA MERYTORYCZNA

2.1. Znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie

Literatura ekonomiczna głównego nurtu w zasadzie pomija przedsiębiorczość jako jedną ze zmiennych w swoich modelach, nie wspominając już o roli przedsiębiorczości we wzroście gospodarczym lub rozwoju społeczno-gospodarczym. Nowe teorie tworzone przez ostatnich kilka dekad uwidaczniają konieczność uwzględniania w teoriach i modelach ekonomicznych również czynników trudno uchwytnych, które nie sposób jest skwantyfikować. Jedną z takich zmiennych jest przedsiębiorczość, choć – jako domena badawcza – przeżywa ona swój rozkwit już od kilku dekad. Przedsiębiorczość jest najchętniej podejmowana przez publikacje z zakresu zarządzania, zdecydowanie rzadziej przez ekonomistów. Główny powód, jak już wspomniano to kwantyfikacja, stąd publikacje ekonomiczne nader często upraszczają przedsiębiorczość w swoich modelach do samozatrudnienia, czy sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), co oczywiście z punktu widzenia teorii przedsiębiorczości jest nieuzasadnione i wypacza fenomen przedsiębiorczości. Uwzględniając jednak fakt, że większość praw i modeli ekonomicznych analizuje tylko kilka zmiennych przy założeniu *ceteris paribus*, fakt takiego nawet ułomnego traktowania przedsiębiorczości należy przyjąć z zadowoleniem.

Za trafnością wyboru tematyki przemawia kilka argumentów. Po pierwsze, mimo tych widocznych niedostatków w literaturze, wskazanych powyżej, rola przedsiębiorczości w gospodarce, zwłaszcza w rozwoju gospodarczym, jest problemem podejmowanym przez wielu badaczy już od kilku dekad. Niestety ze względu na słabe możliwości kwantyfikacji przedsiębiorczości wyniki licznych badań empirycznych pozostają nadal niekonkluzywne, stąd wybór tematyki dysertacji jest w pełni uzasadniony. Po drugie, o ile w literaturze przedmiotu wiele uwagi poświęcono gospodarkom krajów rozwiniętych, zwłaszcza amerykańskim, czy europejskim, o tyle problem wpływu przedsiębiorczości na wzrost gospodarczy w krajach afrykańskich zdecydowanie wymaga dalszych badań, a to oznacza że podjęta w rozprawie doktorskiej tematyka ma swoje uzasadnienie w realiach gospodarczych.

Mgr Adewale Otukoya w swojej rozprawie doktorskiej łączy dwa wątki badawcze tj. teorię przedsiębiorczości oraz teorię wzrostu/rozwoju gospodarczego. Można zatem uznać, że wybrana przez Doktoranta tematyka wpisuje się w aktualną problematykę ekonomii międzynarodowej (Afryki Subsaharyjskiej z perspektywy polskich badaczy). Dysertacja doktorska jest zatem próbą uzupełnienia literatury przedmiotu o nowe wątki, poprzez ich połączenie i zbadanie wzajemnych relacji.

2.2. Metodyka badawcza (założenia, cele, hipotezy, metody)

Recenzowaną dysertację można uplasować w alternatywnym nurcie badań nad wzrostem gospodarczym usadzonym w teorii przedsiębiorczości, czyli w dyscyplinie „ekonomia".

Celem głównym dysertacji jest przedstawienie wkładu, jaki przedsiębiorczość może wnieść w rozwój gospodarczy Nigerii poprzez przegląd wcześniejszych badań nad związkiem między przedsiębiorczością a wzrostem gospodarczym (*to present the contributions that entrepreneurship can make in the economic development of Nigeria through the review of previous researches on the link between entrepreneurship and economic growth*). Aby osiągnąć cel główny Autor postawił także dwa cele szczegółowe (s. 20):

O1: zasugerowanie roli rządu w opracowywaniu strategii politycznych sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości i w efekcie rozwojowi gospodarczemu kraju

suggests the role of the government in the development of policies which are conducive to entrepreneurial development and eventually the country's economic development.

O2: eksploracja znaczenie kultury, religii i innych czynników dla działań w zakresie

przedsiębiorczości oraz tego, w jaki sposób czynniki te mogą pomóc lub stworzyć bariery dla rozwoju gospodarczego kraju

explores the importance of culture, religion and other factors on entrepreneurship activities and how these factors can help or provide barriers to the economic development of the country

Zarówno cel główny, jaki i cele szczegółowe są w zasadzie poprawnie przyjęte, a lektura całości opracowania pozwala mi na stwierdzenie, że zostały one przez Doktoranta osiągnięte. Wprawdzie cele są poprawne, pozostają one jednak na bardzo wysokim poziom ogólności. O ile cel główny dotyczy badań empirycznych, o tyle dwa pozostałe cele dotyczą rozdziałów teoretycznych lub konkluzji. Co więcej w mojej opinii nie ukazano w wystarczającym stopniu roli polityki wspierającej przedsiębiorczość i wzrost gospodarczy.

W swojej pracy Doktorant stawia pięć pytań badawczych:

RQ1: *Czy istnieją związki między działalnością przedsiębiorczą a rozwojem gospodarczym?*

Whether there are relationships between entrepreneurial activities and economic development?

RQ2: Jakie procesy można rozwijać, aby pomóc najbardziej wykwalifikowanym przedsiębiorcom w programach finansowanych przez różne organizacje rządowe w Nigerii?

What processes can be developed to help in the selection of the most qualified entrepreneurs for the schemes being sponsored by different government organisations in Nigeria?

RQ3: Jakie polityki może wdrożyć rząd Nigerii, aby stworzyć otoczenie dl przedsiębiorczości, które będzie wspierać rozwój gospodarczy w Nigerii?

What policies can the Nigerian government implement to create an entrepreneurial environment that will facilitate economic development in Nigeria?

RQ4: Jakie jest rola czynników takich jak kultura, religia, innowacje i inne czynniki środowiskowe w rozwoju gospodarczym i ich wpływ na przedsiębiorczość?

What are the roles of factors such as culture, religion, innovation and other environmental factors play in economic development and their effect on entrepreneurship?

RQ5: Jakie są krytyczne bariery i czynniki sprzyjające przedsiębiorcom w Nigerii?

What are the critical barriers and enablers for entrepreneurs in Nigeria?

Postawione przez Doktoranta pytania badawcze w zasadzie są poprawne, ale bardzo ogólne. Pytania badawcze nie powinny być pytaniami typu „czy" (uwaga ta dotyczy pierwszego pytania badawczego). Drugie i trzecie pytanie badawcze mają raczej

futurystyczny charakter i dotyczą bardziej fazy aplikacji wyników badań, niż samego procesu badawczego.

Z metodologicznego punktu widzenia, przy stosowaniu podejścia ilościowego w badaniach ekonomicznych bezwzględnie stawia się hipotezy badawcze, których w tej pracy jest brak. Pytania badawcze są stosowane w podejściu ilościowym jako uzasadnienie tematyki pracy i wstępem do hipotez, natomiast w podejściu jakościowym pytania badawcze zastępują hipotezy badawcze.

Doktorant zastosował akceptowalny w ekonomii wachlarz różnych metod i technik badawczych. Głównym narzędziem jest analiza i krytyka piśmiennictwa ekonomicznego. Doktorant dokonał także analizy danych zastanych przy wykorzystaniu metod i narzędzi statystycznych, takich jak statystyki opisowe, czy analiza regresji. Doktorant przeprowadził także własną ankietyzację na relatywnie dużej próbie (n = 2082). Jeśli chodzi o ocenę warsztatu pracy można przyjąć że spełnia on kryteria stawiane pracom doktorskim.

2.3. Wykorzystana literatura

Literatura przedmiotu jest poprawnie dobrana. Obejmuje ona 142 książki oraz 129 artykułów z czasopism naukowych (łącznie 271 pozycji), a także liczne raporty oraz źródła internetowe.

Literatura wykorzystuje zarówno pozycje najnowsze, jak i pozycje starsze. Pomimo, że literatura jest dobrana poprawnie, to w mojej opinii mogła zostać bardziej intensywnie wykorzystana w części teoretycznej pracy. Wszystkie referencje są w języku angielskim. Ocena doboru literatury pod względem jakościowym wypada poprawnie. Należy stwierdzić, że literatura spełnia kryteria dla prac kwalifikacyjnych na poziomie doktoratu.

2.4. Struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa łącznie z aneksami (kwestionariuszem ankiety oraz tabelami z danymi statystycznymi) liczy 253 strony standardowego maszynopisu (w tym sam tekst dysertacji zawarto na 183 stronach tj. na s. 10-193) i pod względem objętościowym jest prawidłowa.

Praca składa się z czterech rozdziałów, z czego pierwszy i szósty rozdział mają charakter analityczno-empiryczny, a pozostałe rozdziały mają w przeważającej większości charakter przeglądu teoretycznego wprowadzającego podstawowe pojęcia oraz

dokonujących przeglądu badań w podjętej tematyce. Całość kończą konkluzje, a także wykaz literatury, rysunków, tabel oraz załączniki. Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. W mojej ocenie wewnętrzna struktura poszczególnych rozdziałów powinna być zmieniona i wyglądać następująco: Pierwszy rozdział powinien dotyczyć rozwoju społeczno-ekonomicznego (obecny rozdział 2). Drugi rozdział powinien dotyczyć uwarunkowań rozwoju (obecny rozdział 4). Rozdział trzeci powinien dotyczyć przedsiębiorczości (obecny rozdział 3). Rozdział czwarty powinien dotyczyć innowacji (obecny rozdział 5). Rozdział piąty powinien dotyczyć profilu Nigerii (obecny rozdział 1). Rozdział szósty, tak jak obecnie, powinien zawierać wyniki badań empirycznych. Warto także ten rozdział podzielić na dwa, przez stworzenie oddzielnego rozdziału metodologicznego.

2.5. Szczegółowa ocena merytoryczna poszczególnych części rozprawy

Pod względem merytorycznym praca zasługuje na pozytywną ocenę, niemniej jednak warto poczynić pewne szczegółowe zastrzeżenia. Praca składa się ze wstępu, sześciu merytorycznych rozdziałów, oraz zakończenia.

Wstęp bardzo systematyczne oraz dogłębne ukazuje istotę problemu badawczego oraz uzasadnia przesłanki stojącej za jego wyborem. Zasygnalizowano tutaj również cele pracy oraz pytania badawcze, a także ograniczenia badawcze oraz implikacje. Tradycyjnie we wstępie omówiono strukturę pracy. Pod względem formalno-merytorycznym jest on poprawny.

Rozdział 1. (*Social-economic and historical overview of Nigeria*, s. 25-51) dotyczy profilu społeczno-gospodarczego Nigerii. Rozdział ten ma charakter wprowadzający, a do jego opracowania wykorzystano dane statystyczne pozyskane z różnych źródeł. W zasadzie pierwsze cztery podrozdziały mają charakter raportu statystycznego, dopiero ostatni (piąty) podrozdział zawiera pewne elementarne odniesienia do literatury przedmiotu. Treść tego rozdziału jest zdecydowanie potrzebna i uzasadniona, w mojej jednak opinii powinna ona być zawarta pomiędzy częścią teoretyczną a empiryczna dysertacji, gdyż bazuje na danych zastanych i dotyczy empirycznych aspektów gospodarki. W mojej ocenie początkowe rozdziały pracy doktorskiej powinny ją mocno osadzać teorii ekonomii oraz w dotychczasowych badaniach, wynikach wcześniejszych badań empirycznych.

Rozdział 2. (*Literature review on economic development*, s. 52-72) dotyczy rozwoju gospodarczego w ujęciu teoretycznym, co więcej podparty jest danymi pozyskanymi ze

statystyk międzynarodowych. Zabrakło mi w tym rozdziale dyskusji nad miarami wzrostu gospodarczego, rozwoju gospodarczego, czy rozwoju społeczno-gospodarczego. Literatura przedmiotu podnosi liczne kontrowersje co do poszczególnych miar, zwłaszcza tych tradycyjnych. W literaturze przedmiotu toczy się też dyskusja nad wyższością rozwoju nad wzrostem, ale występuje też klasyfikowanie wzrostu ilościowego (*quantitative growth*) i wzrostu jakościowego (*qualitative growth*). Uważam, że te zagadnienia są kluczowe dla przyjętego przez Doktoranta tematu badawczego i brakuje ich w tym rozdziale. Przegląd poszczególnych koncepcji ekonomicznych zawartych w pracy uwzględnia ważniejsze teorie, jest jednak dość pobieżny i wielu teorii brakuje. W obrębie teorii makroekonomicznych łączących przedsiębiorczość ze wzrostem gospodarczym wyróżnia się trzy grupy tychże teorii, a mianowicie: (i) teorie bogactwa (*wealth-based theories*), (ii) teorie oparte na technologii (*technology-based theories*), oraz (iii) teorie oparte na wiedzy (*knowledge-based theories*). Moim zdaniem omówienie licznych koncepcji powstałych w ramach tych teorii byłoby wysoce wskazane[1]. Niemniej jednak w ocenianym rozdziale zawarto ważniejsze koncepcje. Praca omawia rozwój gospodarczy od strony ekonomii klasycznej, ekonomii neoklasycznej, modeli zmian strukturalnych SCM, podejścia neokolonialnego (co ma swoje uzasadnienie w wypadku Nigerii), a także współczesnych teorii opracowanych w XX wieku, w tym między innymi teorii zrównoważonego rozwoju gospodarczego, czy teorii grawitacyjnej. Należy zaznaczyć, że są to teorie ogólne, w których przedsiębiorczość nie jest główną zmienną rozwoju.

W tym miejscu miałbym ***pierwsze pytanie*** *do Doktoranta, być może podczas publicznej obrony będzie dobra sposobność do takiej dyskusji – byłoby to dobrym uzupełnieniem tego, czego w dysertacji brakuje: Jakie teorie makroekonomiczne uwzględniają przedsiębiorczość jako czynnik wpływający na wzrost gospodarczy? Proszę o wymienienie kilku – kilkunastu koncepcji.*

Rozdział 3. (*Theories of Entrepreneurship*, s. 73-93) poświęcono teoretycznym podstawą przedsiębiorczości w historii myśli ekonomicznej. Autor odwołuję się do klasyków takich jak Cantillon, Schumpeter, czy Say, niestety w rozdziale tym punkt ciężkości położono na praktycznych aspektach przedsiębiorczości i poziomie mikroekonomicznym (przedsiębiorczość w przedsiębiorstwie). Główna problematyka pracy dotyczy poziomu

[1] Szerzej zob. K. Wach, *Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego: przegląd literatury*, „Przedsiębiorczość – Edukacja", vol. 11, s. 12-24.

makroekonomicznego i w rozdziale tym bardzo wskazane byłoby wyeksponowanie teorii ekonomicznych (a nie menedżerskich) dotyczących przedsiębiorczości w tym tych teorii, które łączą przedsiębiorczość za wzrostem gospodarczym, a w zasadzie z rozwojem gospodarczym (społeczno-gospodarczym). Brakuje mi tutaj szerszego omówienia funkcji przedsiębiorczości w ekonomii, a nie w zarządzaniu, chodzi o funkcję przedsiębiorczości jako czwartego czynnika produkcji, dokładnego omówienia, przedsiębiorczości jako funkcji rynku (Kirzner, von Misses, Baumol), czy szczegółowego odwołania się do prac Schumpetera dotyczących rozwoju gospodarczego i cykli koniunkturalnych w kontekście teorii przedsiębiorczości. Natomiast zaprezentowane przez Doktoranta w tym rozdziale teorie są osadzone w naukach o zarządzaniu i dotyczą przedsiębiorstwa, a nie gospodarki.

Rozdział 4. (*Chosen conditions of economic development*, s. 94-108) dotyczy uwarunkowań rozwoju gospodarczego. Autor omówił tutaj pięć wybranych przez siebie czynników takich jak kultura, religia, przyrost naturalny, imigracja, korupcja. Można odczuć niedostatek kilku aspektów. Po pierwsze brakuje uzasadnienia dlaczego Doktorant oparł się na tych, a nie na innych czynnikach, co w mojej opinii powinno być poprzedzone omówieniem tych pięciu wybranych czynników. Po drugie w moim odczuciu rozdział ten zyskałby gdyby rozpoczął się od przywołania występujących w literaturze typologii czynników stymulujących rozwój gospodarczy, które można odnaleźć w zaawansowanych podręcznikach do makroekonomii. Pomimo tych krytycznych uwag Doktorant dokonuje poprawnego przeglądu wybranych przez siebie czynniku poprawnie odwołując się do licznych autorów oraz wyników wcześniejszych badań empirycznych w tym zakresie. Można przyjąć, że wybrane przez Doktoranta czynniki mają znaczenie w wypadku krajów Afryki Subsaharyjskiej, do których należy Nigeria.

Rozdział 5. (*The importance of innovation*, s. 109-133) podejmuje tematykę innowacji. W odróżnieniu od poprzednich rozdziałów poprzedzony on jest ponad 7-stronicowym wprowadzeniem. W mojej opinii powinien to być pierwszy podrozdział, tym bardziej, że wprowadzenie uwzględnia zarówno kwestie teoretyczne, jak i praktyczne. W mojej opinii rozdział piąty wynika bezpośrednio z rozdziału trzeciego dotyczącego przedsiębiorczości, więc powinien być umiejscowiony w innym miejscu. Mam tego świadomość sam Doktorant, który we wstępie do tego rozdziału odwołuję się do kreatywnej destrukcji Schumpetera, *nota bene* creative **destruction** a nie creative **distinction**. W rozdziale tym omówiono także występująca w literaturze przedmiotu kwantyfikację

przedsiębiorczości sprowadzając ją li tylko do zagadnień związanych z badaniami i rozwojem oraz innowacjami. Mam pełną świadomość, że jest to podejście uproszczone, ale w pełni uzasadnione, taka bowiem kwantyfikacja jest stosowana w badaniach empirycznych z zakresu makroekonomii, zwłaszcza badaniach łączących przedsiębiorczość ze wzrostem gospodarczym.

Rozdział 6. (*Relationship between entrepreneurship and economic development-empirical research results*, s. 134-180) ma charakter empiryczny i ujawnia wpływ przedsiębiorczości na rozwój gospodarczy Nigerii. Zarysowano tutaj podstawy podejścia metodologicznego zastosowanego w badaniach, choć w mojej ocenie nie są one wyczerpujące niestety. W kolejnych dwóch podrozdziałach omówiono – jak określa to sam Autor – dane pierwotne, niemniej jednak dla Doktoranta (i innych badaczy) są to dane wtórne zabrane przez konsorcja badawcze. Autor ponadto przeprowadził ankietyzację na próbie 2082 respondentów (tym razem są to rzeczywiście dane pierwotne).

Przy omawianiu własnych badań i wyników ankiety Autor posłużył się głównie statystykami opisowymi, podczas gdy tak bogaty materiał empiryczny zasługuje na użycie bardziej wyrachowanych metod statystycznych. Dla danych zastanych (wtórnych) zastosowana została regresja OLS dla lat 1980-2015. Niestety w mojej opinii dobór zmiennych niezależnych do modelu regresji powinien być bardziej przemyślany. Przedsiębiorczość została tutaj przez Autora skwantyfikowana przy użyciu pięciu zmiennych takich jak (i) poziom kredytów udzielanych sektorowi prywatnemu, (ii) poziom kredytów udzielanych małym i średnim przedsiębiorstwom, (iii) udział kredytów udzielanych dla małych i średnich przedsiębiorstw w całości kredytów, (iv) stopa inflacji, (v) stopa procentowa. Są to kryteria finansowe, a niektóre z nich to tylko zmienne makroekonomiczne, jak te dwie ostatnie. Według mojej wiedzy wynika, że typowymi miarami przedsiębiorczości stosowany w analogicznych badaniach jest np. udział samozatrudnienia w gospodarce, wskaźnik przedsiębiorczości, czyli liczba przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców, czy nakłady na badania i rozwój. Zastosowanie tych miar pozwoliłoby na uwidocznienie wpływu przedsiębiorczości na gospodarkę Nigerii. Natomiast zastosowane przez Doktoranta miary dotyczą raczej czynników wpływających na przedsiębiorczość, ale także wpływających ogólnie na wzrost gospodarczy. Zatem wynik regresji nie do końca pokrywają się z celem określonym i przyjętym w pracy. W rozdziale tym brakuje mi szerszej dyskusji naukowej, czyli odniesienie swoich wyników badań do badań innych autorów.

*W tym miejscu miałbym **drugie pytanie** do Doktoranta: Dlaczego konstruując model do analizy regresji przyjęto takie, a nie inne zmienne? Dlaczego pominięto klasyczne miary przedsiębiorczości?*

*Moje **trzecie pytanie** do Doktoranta dotyczy miar przedsiębiorczości. Proszę o scharakteryzowanie stosowanych w badaniach ekonomicznych miar przedsiębiorczości uwzględniając ich różne wymiary (input, output).*

Zakończenie pracy obejmuje wszystkie wymagane elementy. Podsumowano tutaj główne wyniki badań. Odniesiono się do postawionych w pracy celów. W sposób szczegółowy omówiono implikacje wynikające z podjętych badań, co jest rzadkie w pracach i zasługuje na podkreślenie, a co było jednym z celów szczegółowych pracy. Brakuje mi omówienia ograniczeń badawczych, ale one znalazły się we wstępie do pracy. Wiele miejsca Autor poświęcił sugestiom dotyczącym dalszych kierunków badań empirycznych.

2.6. Język i formalna strona rozprawy

Praca jest napisana poprawnym językiem, stosuje właściwą terminologię ekonomiczną, ma odpowiednio przygotowane odsyłacze biograficzne. Niemniej jednak praca nie jest wolna od błędów literowych, czy gramatyczne, które znajdują się oczywiście w każdym opracowania, nie umniejsza to jej wartości merytorycznej. Przykładowo na s. 21 w pierwszym pytaniu badawczym nie zastosowano trybu pytającego (a oznajmujący).

Reasumując, od strony językowej i formalnej recenzowana dysertacja doktorska może zostać oceniona satysfakcjonująco, choć zdarzają się tutaj błędy i niedociągnięcia, których warto nie popełniać w przyszłości (takie niedociągnięcia redakcyjne zdarzają się w każdym tego typu opracowaniu). Generalnie należy przyjąć, że stosowana przez Doktoranta terminologia i słownictwo w języku angielskim jest poprawne, adekwatne dla dyscypliny ekonomia.

3. WNIOSKI I KONKLUZJA KOŃCOWA

Syntetyczne odniesienie się do kryteriów oceny prac doktorskich obowiązujących na Wydziale Ekonomicznych Uniwersytetu Gdańskiego, zgodnie z dostarczonymi mi dokumentami oraz wytycznymi, zawarto w poniższej tabeli:

1. Ocena merytoryczna	
a) trafność podjętej problematyki badawczej i jej oryginalność	Podjęta tematyka badawcza jest bardzo istotna, zwłaszcza dla praktyki gospodarczej. Literatura przedmiotu nadal nie dostarcza jednoznacznej odpowiedzi, zatem wybór tematyki jest trafiony, pomimo, że tematyka nie jest nowatorska.
b) uzyskane rezultaty i ich znaczenie dla nauki i praktyki	Wyniki pracy są zadawalające, choć dobór zmiennych do analizy regresji obniża ich potencjalne znaczenie.
c) poprawność formalno-językowa, stylistyczna i interpunkcyjna	Praca pod względem językowym i formalnym jest poprawna.
2. Ocena metodologiczna	
a) dobór literatury, umiejętność wykorzystania źródeł	Dobór literatury jest poprawny zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Wykorzystane referencje powinny być zintensyfikowane w części teoretycznej dysertacji.
b) poprawność formułowania problemów i hipotez (założeń badawczych)	Problem badawczy został odpowiednio zidentyfikowany i sformułowany.
c) trafność doboru metod i narzędzi badawczych, umiejętność ich stosowania	Metody i narzędzia badawcze są adekwatne dla pracy doktorskiej, choć popełniono kilka błędów.
d) prawidłowość układu pracy i struktur podziału treści	Układ pracy i jej wewnętrzna struktura nie do końca jest przemyślana.

Źródło: opracowanie własne na podstawie § 2, pkt. 3, ust. 1-2 Umowy o dzieło.

Recenzowana dysertacja doktorska w mojej opinii spełnia ustawowe kryteria stawiane pracom doktorskim w art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.) tj.:

- Recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest wpływ przedsiębiorczości na rozwój gospodarczy w Nigerii.
- Recenzowana rozprawa wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie ekonomia, zwłaszcza w teorii przedsiębiorczości.
- Recenzowana rozprawa potwierdza umiejętność Doktoranta w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Reasumując, stwierdzam że recenzowana rozprawa doktorska mgr. Adewale Otukoya pt. **„The Role of Entrepreneurship in the Economic Development of Nigeria"** spełnia

ustawowe wymogi przytoczone powyżej i na tej podstawie wnioskuję do Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego o jej **dopuszczenie do publicznej obrony**.
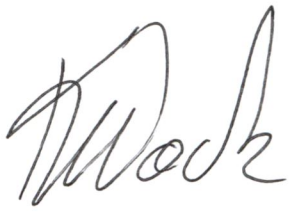
Sporządzono w Krakowie dnia 15 kwietnia 2019 roku.